

शंकर जयकिशन - भाग ३

जगभरात सर्वत्र अर्थातच एस्-जे क्लब्स नक्कीच असणार आणि ह्या दोघांनी चाली देऊन व त्यावर स्वरसाज चढवून सादर केलेल्या हिऱ्यांसारख्या लखलखीत गाण्यांवर महत्तम गुणवत्ता असलेल्या संगीतप्रेमींकडून चर्चा जरूर होणार. असे संगीतप्रेमी 'हरियाली और रास्ता' चित्रपटातल्या 'तेरी याद दिलसे भुलाने चला हूँ' या गाण्यातील केवळ एका सूरबद्धल अखखा तासभर बोलू शकतील. (जर हे गाणं कोमल काळी एक मध्ये सुरु केलं तर ते कोमल काळी चार मध्ये जातं आणि नंतरच्या वरच्या अष्टकात 'चला' शब्दाच्या सुरुवातीला एकदा कोमल काळी एकला स्पर्श करतं आणि मग परत ध्रुवपदात.) आणि पंडित नेहरूंनी एकदा चित्रपट उद्योगातील लोकांना लहान मुलांसाठी काहीतरी करण्याबद्दल विनंती केली तेव्हा त्या विनंतीला मान देऊन एस्-जेनी 'बूट पॉलिश' मध्ये लहान मुलांसाठी कशी सुंदर गाणी बनवली त्याबद्दल सुध्दा. त्यांपैकी एक गाणं म्हणजे 'रात गयी, फिर दिन आता है'. यामध्ये कोरस, व्हायोलिन्स आणि मँडोलिन या सर्वांचा एकत्रितपणे इतका सुंदर मिलाप करून एक छान गाणे तयार केले. गाण्याच्या अखेरीस मन्ना डेनी व्हायोलिन्सच्या साथीने पण तालाशिवाय 'ये रात गयी, वोह सुबह नयी' इतके मधुर म्हटले आहे की आपण ते विसरूच शकत नाही. "याच 'बूट पॉलिश' मध्ये मल्हार रागातील एक गाणे इतके कर्णमधुर केले आहे" वगैरेची चर्चा इंटरनेटवर हे संगीतप्रेमी नेहमीच करतात. हे गाणे म्हणजे 'लपक झपक तू आ रे बदरवाँ' होय.

जाणकार कवींची गाणी वगळता त्यांनी नेहमीची वाट न चोखाळणारी शेकडो गाणी तयार केली. आनंद

मिळत असेल तर त्यांनी रुढ शब्दांना महत्त्व दिले नाही. तरीही तुम्हाला चांगल्या गाण्यांचा मोह पडतोच. उदाहरणार्थ 'हमे भी दे दो सहारा की बेसहारे है' ('सीमा') या गाण्यात हार्मोनियमच्या साथीने ढोलकचा वापर अतिशय सुंदर केला आहे. (अर्थात् रफीचा आवाज विसरून चालणार नाही.) ह्याच 'सीमा' चित्रपटात 'मनमोहना, बडे झूटे' (लता) हे एकतालातील (१२ ठेके असणारे) गाणे ! ('जिस देश मे गंगा बहती है' मधले 'मेरा नाम राजू' हे केरवा रागातील गाणे, तसेच 'उजाला' मध्ये 'मोरा नादान बालमा' गाण्यातील करीम बाबू यांनी वाजवलेले ढोलक ! किंवा 'संगम' मधील 'ओ मेरे सनम, ओ मेरे सनम' या गाण्यातील केरवा तालातील केलेला सतारीचा सुरेख उपयोग ! 'हम तेरे प्यार मे सारा आलम खो बैठे' ('दिल एक मंदिर') या अलौकिक गाण्यात परत सतारीचाच उपयोग ! 'ये रात भीगी भीगी' ('चोरी चोरी') मध्ये, विशेषतः त्याच्या सुरुवातीला वापरलेली acoustic guitar आणि 'मैं पिया तेरी तू माने या ना माने' ('बसंत बहार') मधली पन्नालाल घोष यांची प्रभावी बासरी. 'इक सवाल मैं करू... हर सवाल का सवाल ही जवाब हो' ('ससुराल') मधला 'हो' रफीला अशा प्रकारे म्हणायला लावलाय की बरोब्बर त्या ठिकाणी ताल आणि सूर एक सेकंदभर थांबल्यासारखे वाटतात. 'मेरे सपने मे आना रे' ('राजहठ') मध्ये, मधुबालाची आकर्षक छबी मनात ठेऊन, लताच्या गळ्यातून साकार केलेला अलौकिक प्रेमभाव - त्या गाण्यातल्या ढोलक आणि व्हायोलिनकडे दुर्लक्ष न करता. 'सुनो छोटी सी गुडिया की लंबी कहानी' ('सीमा') मधलं सरोद. तालासुराचा अत्युत्कृष्ट फायदा घेणारं 'घर आया मेरा परदेसी' ('आवारा') मधलं मँडोलिन. परत 'आवारा'तलंच धुंद गाणं, 'इक बेवफा से प्यार किया', ज्यात आपल्याला कळत नाही की कुणाची जास्त तारीफ करावी - चाल, लताचा आवाज, हसरतची लेखणी, अर्कोर्डियन वादक, ढोलक वाजवणारा की परत शंकर जयकिशन यांचीच योजनाबद्धता ?

(क्रमशः)

- माणेक प्रेमचंद

('Yesterday's Melodies Today's Memories' या पुस्तकातून)

NOTE: Among the many things India can be proud about is the wonderful music that was made in the Hindi cinema of yesteryear. Songs that touched (and still touch) the hearts of many millions of people who understand Hindustani. No matter where we were, inside or outside the country, and whether we were old or young, rich or poor, fat or thin, there were songs that kept us enjoying them. Or making life more bearable, at the least. "Yesterday's Melodies Today's Memories" is a biographical salute to all the main singers, composers, and songwriters who put out these melodies, from the start in 1931, till about 1970.

Manek Premchand's second book was "Musical Moments From Hindi Films",

which celebrated 75 years of sound (and music) in Hindi Films. The author next wrote another music book called “Romancing The Song”, which traces the history and changing face of lyrics in Hindi Cinema, right from 1931 till now.

After that, he wrote a third of the biography of the santoor maestro Pandit Shiv Kumar Sharma, outlining in some details the great musician’s role in Hindi cinema, both as an instrumentalist and a composer.

His latest book “Talat Mahmood, The Velvet Voice” was released in May 2015. To buy his books, or otherwise write to the author, his email address is manekpremchand@gmail.com